

## Стан культурно-рекреаційної сфери та соціального здоров'я в оцінках населення України й жителів міста Луцька

Політична та соціально-економічна кризи, військові дії на Донбасі спричинили негативну динаміку щодо достатності благ культурно-рекреаційної сфери, зокрема після 2014 р. Так, лучани відчували нестачу можливості повноцінно проводити дозвілля (45,8 %; 19,2 %; 28,1 %); відпочивати (54,8 %; 35,8 %; 42,9 %); медичної допомоги (40,5 %; 44,6 %; 45,9 %); здоров'я (36,5 %; 22,2 %; 26 %) у 2009, 2014 та 2015 рр. Кращі, аніж по Україні в цілому (47,3 %; 60,6 %; 50,1 %; 57,4 %, 2012), показники визначаються типом поселення й географічним розміщенням.

Виявлено також розбіжність в оцінках населенням України власного здоров'я (посереднє для 49,6 %) і системи охорони здоров'я в цілому (низька оцінка – три бали з десяти) станом на 2004 рік.

**Ключові слова:** соціальне самопочуття, культурно-рекреаційна сфера, соціальне здоров'я, місто Луцьк.

**Постановка наукової проблеми та її значення.** Проблема соціального здоров'я й рекреації актуальна для будь-якого суспільства, а для України постає особливо гостро, оскільки наша держава перебуває в стані соціально-економічної кризи та воєнного конфлікту на сході країни. Відповідно, такий стан виснажує як окремо взятого громадянина, так і суспільство в цілому.

Оскільки здоров'я – інтегральний показник прогресивного розвитку суспільства й міра соціальної активності та діяльності кожної людини, то важливим є емпіричне вивчення соціального здоров'я зокрема та рекреаційно-культурної сфери загалом.

**Мета статті** – аналіз культурно-рекреаційної сфери й соціального здоров'я жителів міста Луцька загалом і, зокрема, у контексті всієї країни.

### Завдання:

- побудувати індекси достатності благ культурно-рекреаційної сфери;
- здійснити порівняльний аналіз таких індексів по місту Луцьку та в контексті всієї країни;
- з'ясувати, як впливає достатність благ культурно-рекреаційної сфери на соціальне здоров'я населення.

**Аналіз дослідження цієї проблеми.** Проблема сутності соціального здоров'я привертала увагу багатьох науковців, зокрема В. Бабінцевої, Л. Колпитіної, Т. Соколової, Р. Зобова, А. Козлова та ін. Так, Р. Зобов й А. Козлов трактують соціальне здоров'я як інтегральну характеристику розвитку особистості, групи, спільноти, узятую в єдності їхніх соціальних і біологічних показників та в контексті рівня і якості розвитку суспільства, що виражається в сукупності показників життєвої задоволеності, соматичного й психологічного здоров'я та соціальної активності [5, с. 37]. Ґрунтовним є визначення І. Журавльової, яка розглядає соціальне здоров'я як феномен гармонійних відносин людини із соціальним середовищем, ставлення до себе й свого місця в соціальній структурі, що зумовлює її життєздатність, оптимальність функціонування в соціальному середовищі [2, с. 21].

Ураховуючи прикладний характер статті, задля досягнення поставленої мети нами використано дані соціологічного дослідження «Соціальне самопочуття жителів міста Луцька», проведеного в межах виробничої практики в червні-липні 2015 р.<sup>1</sup> Також застосовано вторинні дані аналогічного дослідження, проведеного у 2014 р. [7] й у квітні 2009 р. Волинською обласною молодіжною громадською організацією «Асоціація молодих політиків і політологів» [8].

Як додаткові вторинні дані використано результати соціологічного дослідження, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) у травні 2015 р. [6] і дані Інституту соціології НАН України за 2012 р. [9].

<sup>1</sup> Вибірка дослідження (N=622) сформована з урахуванням дизайн-ефекту (1,56), репрезентативна за віком та статтю. Похибка не перевищує 5 %, доступність респондентів – 0,93. Польовий етап тривав із 29 червня по 5 липня 2015 р. До інструментарію внесено методику вимірювання соціального самопочуття ІСС-44 (Н. Паніна, Є. Головаха). Розрахунки щодо масиву даних у програмі SPSS зроблено авторами статті самостійно.

© Семченко Ю., Тимчук Т., 2015

**Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.** Як вважають автори методики, соціальне самопочуття – це узагальнений індикатор реакції населення на соціальні перетворення. Оскільки люди підтримують ті або інші зміни в суспільстві, сподіваючись покращити своє становище в ньому, то інтегральна оцінка сприйняття в ньому власного добробуту в найважливіших сферах життєдіяльності<sup>2</sup> є вирішальним критерієм визначення спрямованості (позитивної чи негативної) суспільних змін [3, с. 95].

У межах статті особливий інтерес для нас становить рекреаційно-культурна сфера, котра включає такі індикатори, як:

- можливість проведення повноцінного дозвілля;
- повноцінний відпочинок;
- стан здоров'я;
- можливість отримання необхідної медичної допомоги.

Людське здоров'я, у широкому його розумінні, не є поняттям сталим; воно динамічне та мінливе, залежить від багатьох факторів: починаючи від рівня генетичного, тобто індивідуального, та до рівня суспільства, держави, де наше самопочуття формується під впливом екологічної ситуації, рівня розвитку медицини, економіки тощо. Людському організму постійно потрібна життєва енергія. Природа передбачила два джерела енергії: по-перше, це енергія, передана нам генетично від батьків, по-друге – та, яку отримуємо, коли дихаємо. Цю енергію можна акумулювати за допомогою занять спортом на свіжому повітрі, під час прийняття корисної їжі, за допомогою активного відпочинку тощо. Отож, стан рекреаційно-культурної сфери країни та соціальне здоров'я її жителів взаємопов'язані.

Проте існують певні розбіжності в сприйнятті населенням власного здоров'я й того, якою є відповідна система. Загальну самооцінку здоров'я населення України можна охарактеризувати як середню: близько половини українців (49,6 %) оцінюють своє здоров'я як посереднє [1, с. 72]. Аналізуючи систему охорони здоров'я в нашій країні, варто зазначити, що українці оцінюють її стан дещо гірше, ніж поганий (за десятибальною шкалою його середнє значення становить 3 бали) [1, с. 71].

Таблиця 1

**Розподіл відповідей лучан на питання, які увійшли до культурно-рекреаційної сфери ПСС-44 (%)**

| Культурно-рекреаційна сфера                       | Рік   | Не вистачає | Важко сказати, вистачає чи ні | Вистачає | Не цікавить |
|---------------------------------------------------|-------|-------------|-------------------------------|----------|-------------|
| Можливість проведення повноцінного дозвілля       | 2014* | 19,2        | 23,7                          | 55,5     | 1,7         |
|                                                   | 2015  | 28,1        | 20,1                          | 48,6     | 3,2         |
| Можливість повноцінного відпочинку                | 2014* | 35,8        | 24,8                          | 36,8     | 2,6         |
|                                                   | 2015  | 42,9        | 17,3                          | 28,6     | 11,3        |
| Стан здоров'я                                     | 2014* | 22,2        | 23,7                          | 53,1     | 1,1         |
|                                                   | 2015  | 26,0        | 22,5                          | 50,6     | 0,9         |
| Можливість отримання необхідної медичної допомоги | 2014* | 44,6        | 20,9                          | 32,9     | 1,5         |
|                                                   | 2015  | 45,9        | 23,9                          | 28,9     | 1,5         |

\*Джерело: [7].

Порівнюючи результати опитувань у м. Луцьку за 2014 і 2015 рр., бачимо, що у 2015 р. показники з культурно-рекреаційної сфери є дещо гіршими. Так, якщо у 2014 р. 19,2 % лучанам не вистачало можливості проведення повноцінної відпустки, то у 2015-му ця цифра зросла до 28,1%. Також погіршилися показники щодо стану здоров'я: у 2014 р. 22,2 % жителів Луцька відзначили, що вони мають проблеми зі здоров'ям, у 2015 р. таких стало 26 %.

<sup>2</sup> Автори методики виокремили одинадцять сфер соціального життя: сфера соціальних відносин; сфера соціальної безпеки; сфера національних відносин; соціально-політична сфера; професійно-трудова сфера; інформаційно-культурна сфера; рекреаційно-культурна сфера; матеріально-побутова сфера (1-го рівня); матеріально-побутова сфера (2-го рівня); сфера міжособових відносин; особова сфера (якості особи).

Таблиця 2

**Розподіл відповідей на питання, які увійшли до культурно-рекреаційної сфери ПСС-44  
(ІС НАН України, 2012\*) (%)**

| Культурно-рекреаційна сфера                       | Не вистачає | Важко сказати, вистачає чи ні | Вистачає | Не цікавить |
|---------------------------------------------------|-------------|-------------------------------|----------|-------------|
| Можливість проведення повноцінного дозвілля       | 47,3        | 21,9                          | 23,1     | 7,2         |
| Можливість повноцінного відпочинку                | 60,6        | 15,8                          | 14,1     | 9,0         |
| Стан здоров'я                                     | 50,1        | 18,1                          | 31,2     | 0,6         |
| Можливість отримання необхідної медичної допомоги | 57,4        | 20,8                          | 18,5     | 2,8         |

\*Джерело: [9].

Бачимо, що лучанам, як і мешканцям України в цілому, не вистачає благ рекреаційно-культурної сфери. Проте ситуація в Луцьку є дещо кращою. Наприклад, 60,6 % населенню України не вистачає можливості повноцінно проводити відпочинок, а в Луцьку цей показник становить 42,9 %.

Тепер подамо індекси <sup>3</sup> достатності благ рекреаційно-культурної сфери. Для порівняння візьмемо дані по Луцьку та по Україні.

Таблиця 3

**Індекс достатності благ рекреаційно-культурної сфери. м. Луцьк,  
балів; шкала 1–3**

| Сфера соціального життя | Індекс достатності благ |        |      |
|-------------------------|-------------------------|--------|------|
|                         | 2009*                   | 2014** | 2015 |
| Рекреаційно-культурна   | 1,83                    | 2,14   | 2,03 |

\*Джерело: [8].

\*\*Джерело: [7].

Порівнюючи індекс достатності благ рекреаційно-культурної сфери по Луцьку й Україні, бачимо, що показники варіюють таким чином: у 2007–2009 рр. – гірші; у 2014 р. дещо покращилися, у 2015 р. – знизилися. Чим пояснити таку динаміку?

Таблиця 4

**Індекс достатності благ рекреаційно-культурної сфери по Україні,  
балів; шкала 1–3 (ІС НАНУ, 2007, 2009, 2012)**

| Сфера соціального життя | Індекс достатності благ |      |      |
|-------------------------|-------------------------|------|------|
|                         | 2007                    | 2009 | 2012 |
| Рекреаційно-культурна   | 1,62                    | 1,75 | 1,65 |

\*Джерело: [9].

Очевидно, оскільки у 2008–2009 рр. країна переживала глибоку економічну кризу, то зниження життєвого рівня більшості населення України негативно відбилося на рівні соціального самопочуття й на культурно-рекреаційній сфері зокрема. За результатами соціологічного опитування, проведеного фондом «Демократичні ініціативи» та фірмою «Юкрейніан соціолоджі сервіс» (17–28 грудня 2008 р.), більшості громадян нашої держави довелося обмежити свої витрати, а третині – заощаджувати на харчуванні. Зокрема, 69,3% респондентів заявили, що їхнім сім'ям довелося знизити свої витрати в результаті економічної кризи; 32,8 % опитаних зазначили, що змушені були заощаджувати на харчуванні. Затримку з виплатою зарплат, пенсій, соціальної допомоги в грудні 2008-го та січні 2009 рр. відчули 39,5 %;

<sup>3</sup> Кожен індекс достатності благ розраховуємо як середнє арифметичне відповідних йому індикаторів, виміряних за трибальною шкалою; його значення змінюється від 1 – недостатня забезпеченість цієї сфери соціального життя до 3 – достатньо висока забезпеченість.

16,6 % респондентів засвідчили, що вони втратили роботу або були відправлені в неоплачувану відпустку<sup>4</sup>.

У 2014 р. показники по місту дещо покращилися, але через війну на сході України, критичну економічну, політичну й соціальну ситуації – знову погіршуються. Підтвердження цього – результати дослідження Київського міжнародного інституту соціології, котрі засвідчили, що станом на середину травня 2015 р. 68 % українців не планують відпочивати. Ця кількість збільшилася, порівняно з 2014 р. (62 %), на 6 %. Кількість тих, хто не має можливості кудись поїхати, становить 24 %. У 2014 р. таких було 17 %, різниця є статистично значущою [6].

Порівняння індексів культурно-рекреаційної сфери по Луцьку та Україні в цілому – на користь міста. Вище значення індексу можна обґрунтувати тим, що, по-перше, міське населення, порівняно із сільським, має вище значення ПСС, а відповідно – вище значення щодо культурно-рекреаційної сфери (цю тенденцію виводять й описують автори методики у [4, с. 300–302], ідеться про міста, невеликі за обсягом населення, до яких належить і Луцьк). По-друге, війна та політичні загострення більшою мірою все-таки стосуються східних і південних регіонів України, тоді як Луцьк – обласний центр – розміщений на заході країни.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** У межах цього дослідження виявлено розбіжність в оцінці населенням власного здоров'я (посереднє для 49,6 %) і системи охорони здоров'я в цілому (низька оцінка – три бали із десяти); розглянуто достатність благ культурно-рекреаційної сфери як для жителів Луцька зокрема, так і для населення України в цілому.

Так, за даними 2012 р. значній частині населення України не вистачало благ культурно-рекреаційної сфери, проте в місті Луцьку ситуація була дещо кращою. Так, порівнюючи показники по місту за 2014 і 2015 рр., спостерігаємо, що у 2015 р. ситуація погіршилася.

Лучани відчули нестачу можливості повноцінно проводити дозвілля (45,8 %; 19,2 %; 28,1 %); відпочивати (54,8 %; 35,8 %; 42,9 %); недостатність необхідної медичної допомоги (40,5 %; 44,6 %; 45,9 %); здоров'я (36,5 %; 22,2 %; 26 %) у 2009, 2014 та 2015 рр. відповідно. Ураховуючи отримані результати, розуміємо, що перспектива соціального здоров'я в умовах наявної нестабільності в країні не має позитивного спрямування, а тому важливо проводити моніторинг цього показника принаймні щороку як одного з найважливіших характеристик суспільства. Поза увагою нашого дослідження лишилося вивчення того, яким чином населення піклується про власне здоров'я, чи «бути здоровим» – властива українцям культура, чому такою низькою є оцінка вітчизняної системи охорони здоров'я тощо, що, беззаперечно, відкриває необмежені перспективи подальших досліджень у цьому напрямі.

#### *Джерела та література*

1. Андросюк Г. Соціальне здоров'я українського суспільства / Г. Андросюк, О. Штик // Соціологічні студії. – Луцьк, 2014. – №1(4). – С. 69–76.
2. Бобро А. А. Сутність поняття «соціальне здоров'я» у науковій літературі / А. А. Бобро // Вісник Чернівецького національного педагогічного університету. – Серія : Педагогічні науки. – 2014. – №. 122. – С. 19–23.
3. Головаха Є. Соціальне самопочуття населення України до і після помаранчевої революції. Українське суспільство 1994–2005. Динаміка соціальних змін / Є. Головаха, Н. Паніна. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2005. – С. 95–106.
4. Головаха Є. Українське суспільство – 2003. Соціологічний моніторинг / Є. Головаха, Н. Паніна. – К. : Ін-т соціології НАНУ, 2003. – С. 293–302.
5. Зобов Р. А. Актуальные проблемы исследования социального здоровья / Р. А. Зобов, А. А. Козлов. – СПб. : Химиздат, 2004. – 168 с.
6. Київський міжнародний інститут соціології [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=525&page=1>
7. Матвіїшина О. Соціальне самопочуття лучан у контексті соціальних змін / О. Матвіїшина // Соціологічні студії. – Луцьк, 2014. – № 2(5). – С. 32–39.
8. Сальнікова С. А. Місто крізь призму соціального самопочуття / С. А. Сальнікова // Проблеми розвитку соціологічної теорії: українське суспільство та глобальні зміни : зб. наук. пр. VI Всеукр. наук.- практ. конф. (4 груд. 2009 р.). – К., 2009. – С. 404–413.
9. Українське суспільство 1992–2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / за ред. д-ра екон. наук В. Ворони, д-ра соціол. наук М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2013. – 566 с.

<sup>4</sup> Джерело: <http://2008.dif.org.ua/ua/press/rebl>

## References

1. Androsiuk, H., Shtyk, O. (2014), Social Health of Ukrainian Society, *Sociological studios*, No. 1, Vol. 4, Pp. 69–76.
2. Bobro, A. A. (2014), "The essence of the concept of "Social health" in scientific literature", *Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Series: Pedagogical Science*, No. 122, Pp. 19–23.
3. Golovakha, Ye., Panina, N. (2005), *Social Well-being of Ukraine Population before and after the "Orange Revolution"*, *Ukrainian society 1994–2005. Dynamics of social changes*, Kyiv : Institute of Sociology, NAS of Ukraine, Pp. 95–106.
4. Golovakha, Ye., Panina, N. (2003), *Ukrainian society – 2003. Sociological monitoring*, Institute of Sociology, NAS of Ukraine, Pp. 293–302.
5. Zobov, R. A., Kozlov, A. A. (2004), *Actual problems of the study of social health*, Part 1, SPb : Khimizdat, 168 p.
6. KIIS, <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=525&page=1>
7. Matviishyna, O (2014), Social Well-being of Inhabitants of Lutsk in the Context of Social Changes, *Sociological studios*, No. 2, Vol. 5, Pp. 33–40.
8. Salnikova, S. A. (2009), The city through the lens of social well-being, *Problems of sociological theory: Ukrainian society and global social change: Coll. of scientific works*, Kyiv, Pp. 404–413.
9. «Ukrainian Society 1992-2013. State and dynamics of change. Sociological monitoring» (2013), by red. V. M. Vorona, M. O. Shulga, Kyiv : Institute of Sociology, NAS of Ukraine, 566 p.

**Семченко Юлия, Тымчук Татьяна.** Состояние культурно-рекреационной сферы и социального здоровья в оценках населения Украины и жителей города Луцка. В рамках исследования выявлено расхождение в оценках населением Украины собственного здоровья (среднее для 49,6 % населения) и системы здравоохранения в целом (три балла из десяти) по состоянию на 2004 г.

Согласно результатам мониторингов социального самочувствия, проведенных в Луцке (2009, 2014, 2015), жители города чувствуют нехватку возможности полноценно проводить досуг (45,8 %; 19,2 %; 28,1 %); полноценного отдыха (54,8 %; 35,8 %; 42,9 %); необходимой медицинской помощи (40,5 %; 44,6 %; 45,9 %); здоровья (36,5 %; 22,2 %; 26 %). Хотя показатели по городу в целом лучше, чем по Украине, однако после 2004 г. они ухудшаются. Полученные результаты свидетельствуют об отсутствии положительной перспективы относительно состояния социального здоровья населения.

**Ключевые слова:** социальное самочувствие, культурно-рекреационная сфера, социальное здоровье, город Луцк.

**Semchenko Juliia, Tymchuk Tetiana.** The Condition of Cultural and Recreational Sphere and Social Health in the Perception of Ukraine's Population and the Inhabitants of Lutsk. The items of recreation and social health in Ukraine are actualized by the political and socioeconomic crisis and military operation in the Donbas. Having used the data of national and local monitoring which were achieved in accordance with the methodology for an integrated index of social well-being, and a downward dynamic of the cultural and recreational field benefit sufficiency was found out. Particularly, the inhabitants of Lutsk have experienced a deficiency in the capability to amuse their leisure completely (45,8 %; 19,2 %; 28,1 %); to have a good rest (54,8 %; 35,8 %; 42,9 %); to receive necessary medical care (40,5 %; 44,6 %; 45,9 %); and health deterioration (36,5 %; 22,2 %; 26 %) in 2009, 2014 and 2015 respectively. Proportional indexes for the city of Lutsk are some better than for Ukraine on the whole (47,3 %; 60,6 %; 50,1 %; 57,4 % in 2012), which is explained by the type of settlement and geographical position. However, they (indexes) are taking a step for the worse after 2014.

As part of the study, the differences in the assessment of their health by the population of Ukraine (49,6 % of the population assessed their health as underwhelming) and the standards of health care (low rating – score 3 of 10) were found out (2004).

The findings prove the missing of hopeful prospects of population's social health conditions.

**Key words:** social well-being, cultural and recreational sphere, social health, the city of Lutsk.

*Статтю отримано 25.09.2015 р.*